

7-dik Szám.

N E M Z E T I
T Á R S A L K O D Ó

Augustus 15dik napján 1837.

F E L E L E T

WALTHERR LÁSZLÓ URNAK,
ERDÉLYORSZÁG TÖRTÉNETEI TÁRA
ELSŐ KÖTETÉRE NÉZVE KÖZRE,
BÓCSÁTOTT JEGYZETEIRE.

Alig hatott ki Magyarországra Erdélyország történetei tárának gróf Kemény-József úr által és általam kiadatott első kötete, 's Waltherr László úr legottan azt vállalá magára, hogy annak hiányait gondosan kijelelje 's olvasó közönség elébe terjeszsze. Eredhet-e tiszta szándékból olly vállalat, melly szerént valaki valamely munkának csupán fogyatozásairól törekedik szóllani, mélyen hallgatva annak minden érdemeiről, bár mi csekélyek legyenek is? ennek megitélését részre hajtatlan olvasóimra bízván, előlegesen azt jegyzem meg: Waltherr urnak, hogy veszélyes vállalatát diadalommal hajthassa végre, kötelessége lett volna:

a) tisztán fel fogni, 's híven szeme előtt tartani a' célét, mellyet mi Tárunk kiadásában és szerkeztetésében magunk elébe tűztünk;

b) 's mivel Tárunk első kötete tartalmát 16-dik századbéli történetadatok teszik, egészen kimerítőleg, és megrázhatatlan, kidönthetetlen alapossággal ismerkedni meg Erdély említett századbéli történetei- törvényei- 's rendelkezéseivel

Második félesztendő.

és szokásaival 's a' t; de ezeket megtenni, úgy látszik, elmulatta, minek igen természetes következése az lett, hogy Tárunk első kötetére nézve irt, 's a' Figyelmezőben közre bocsátott jegyzetei 1) alkalmasint nem egyebek mint csalatkozások, hibázások és alaptalan gáncsoskodások.

Tárunk követelt hiányai sorában, a' nyomtatási hibákról szól legelől Waltherr úr. „Tudja azt mindenki“ úgy mond, „és épen nem ujság: hogy könyvnyomtatóink, nem jutottak még mesterségökben azon tökéletességre, mellynél fogva hibátlan könyvet tudnának az olvasó közönség kezébe nyujtani; és azért meg sem ütközünk: ha hibák kiigazítására szolgáló utasítást szemlélünk a' könyv végén; sőt inkább azon ütközünk meg: ha néminemü fogyatkozásokat tapasztalván, azoknak eligazítására utasítást nem nyerünk; kétségben tartatván: ha valljon a' feltűnt hibák nyomtatás által származtak-e, vagy pedig magokban a' közleményekben is foglaltatnak? Vagy-nak illetően fogyatkozások a' jelen első kötetben is, mellyeket minden kisebbíteni törekvő vágyakodás nélkül, a' mennyire észre vehettem, feljegyezni szükségesnek tartám, hogy a' mennyiben csak ugyan hibák; felőlük a' következő kötetekben, bizonyosságot nyerhessünk.“ Ezeket előre bocsátván, mintegy 15 hibát jelez ki W. úr, 's azt veti utánok: „ezek nyomtatási hibák lehetnek.“ De e' kijelelésben csalatkozott Waltherr úr, még pedig kétféle képpen.

Csalatkozott egy felől abban: hogy néhol nyomtatási hibát gondolt lenni, a' hol van ugyan valami hiba, de nem nyomtatási. Hiba, például, Bors János kronikájában, hogy az 1600dik évben Miriszló és Décse között történt harc nap-

1) Figyelmező az egyetemes literatura körében. 1837. Első felév. Pesten. 4 r. 191 — 194. l.

ja benne september 15dikére tétetik 18dika helyett, de mi a' kronikában 15dikét találtuk, 's szántszándékkal úgy is nyomattuk ki, mert mint csupa kiadóknak megváltoztatnunk szabadságunkban nem állott.

Csalatkozott W. úr más felől abban: hogy néhol nyomtatásbeli hibát képzelt lenni, hol sem az, sem más féle hiba nincs. Álljon világosításul itt is egy példa. Az 1567ben september 8dikára Fejérvárra hirdetett országos gyűlésben megesküttek az ország Rendei, hogy ha II. János király magtalanul haland el, fejedelmet fognak magoknak választani 's az elhalálozandó király által teendő testamentumot mind magok megtartják mind mások által megtartatni ügyekeznek. A' gyűlésben elhatározatott az is, kik tegyék le még vármegyéken, székelyek és szászok között a' Rendei által elmondott esküt. E' határozatnak szászokat érdeklő szavai ezek: „Az szász uraim közibe penig, kulcsos és mező városokba, székekre urunk ő felsége udvarából bocsásson embereket, kik az polgármestereket, királybirákat, főbirákat, folnagyokat, eskütteket, száz embereket, kik e' gyűlésben nem voltak, és ha voltak is, de meg nem kötelezték magokat, az czéheket, minden tisztsbeli személyeket, sőt tisztt kívül való főszemélyeket is azon feljül megirt kötelességgel megkötelezzenek; és ők is mindennek neveket, vezeték neveket és tiszteket, kibenvagynak, megírják registrumokba; melly registrumokat az polgármesterek, királybirák és az tanácsbeliek városoknak, székeknek pecséteivel megpecsételjenek, és ő felségének az oda választott emberi meghozzák; mellyek ő felsége tárházában tartassanak.“

Ezen sorokban szászokról levén szó, W. úr

úgy vélekedik, hogy a' „száz embereket“ helyett, ennek kellene állani: *szász embereket*, 's mivel nem ez áll, itt nyomtatási hibát képzels; azonban sem ez, sem más féle hiba nincs; mert a' *száz emberek* nem egyebek, mint az úgy nevezett *centum paterek*, 's ezen értelemben a' *száz emberek* gyakran fordulnak elé régibb adatokban, valamint a' *száz emberség*, és *száz emberség tiszte* is igen a' *centum viratus*, és *centum viratus officium* értelmében. Állításom igazságát több példával világosíthatnám, de egyetlenegy is elég lesz Lintzigh János életiratából.

Lintzigh (nem Lintzing) János, Kolozsvár városának 17dik században híres főbirája, kit egy valóban nagy szívű hazafi tettéért Aranka György Regulussal hasonlítá össze, ön életiratában többek közt ezeket említi:

„Anno 1630 esztendőnek az végiben die 1-ma decembris házasodtam meg; vöttem házas társul az kolozsvári bíró Tonay János uram leányát Borbára asszonyt, kit az isten ő felsége áldjon meg.

Anno 1632 esztendőben választattam az becsületes *centum patereknek szama keozze az száz emberszegnek tysztyre*“ 2).

Láthatni innen, miképpen az 1567 beli sep-

2) Lintzigh János eredeti önéletiratából, melly egy 2 réthben lévő 16 és 17dik századbéli, családi vastag jegyzőkönyvben található. Említette már ezen életiratot „Napló-könyv“ cím alatt Aranka György: A' magyar nyelv mivel ő társaság munkáinak első darabja 197dik lapján; Kovachich: Series chronologica Diariorum 49. l. és Luczenbacher János úr is: A' magyar tudós társaság évkönyvei második kötete 17. lapján, de hibáson; mert Aranka 1648 — 1663ig, Kovachich pedig és Luczenbacher úr 1644 — 1663ig terjedőnek írják Lintzigh munkáját, holott ő azt 1606on kezdte-ezen évben május 30kán születvén — és 1666-on végzette. Megholt 1679ben julius 8kán, fiának ugyan csak Lintzigh Jánosnak jegyzete szerint.

temberben Fejérváratt tartatott ország-gyűlésen nem az végeztetett, hogy a' király által kiküldendő férfiak szász székekben és kulcsos városokban szász emberekkel tétessenek le esküt, mert illy végzés — tekintve a' szász nemzet alkotmányát — nem csak szükségtelen hanem nevetséges is volt volna; hanem az, hogy a' polgármestereken, királybirákon 's a' t. kívül a' száz emberekkel, az az: centum paterekkkel is mondassák el a' kiszabott eskü formát; minél fogva a' kérdéses száz szóban nyomtatási hiba éppen nincs.

De mik tehát a' Waltherr úr által kijelöltek között nyomtatási hibák? kérdeni fogják itt talán olvasóim; mire feleletül azt adom: egy 5ös szám. Tárunk első kötete 120dik lapján tudniillik 23dik sorban 1575 helyett hibáson nyomtatott 1575. Azonban ez is elég korán észre vétetett általunk, miért nem igazítatott ki még is: alább fogom elmondani.

„Abban pedig magok a' kiadók tévedtek meg:“ szöll tovább Waltherr úr, „midőn somlyói Báthori Kristóf Erdély vajdája, és székelyek ispánya kis fiacskájának Báthori Zsigmondnak, az 1581ben május első napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés pünköst hava 10dik napján megpecsételtetett törvény cikkelyei szerint, apja successorául történt választatásáról (159 l.) a' Gálfi János önéletiratához adatott historiai bévezetésben mondják: „a' vajdának Bocskai Erzsébettől született 9 évü fia Zsigmond 1581ben *aprilisben* erdélyi vajdának választatott“ (75 l.)

Hogy a' Gálfi János önéletiratához általunk adatott historiai bévezetésben tévedés mutatkozik, igaz. Miként származott pedig az, és miért hagyatott egy ideig önként igazítatlanul; a' következő felvilágosításból érthetni meg.

Nékem és kiadó társam gróf Kemény József

urnak nem ugyan azon egy városban vagy faluban vagyon állandó lakásunk. A' tisztelt grófúr gyönyörű szállást tart ugyan állandóul Kolozsváratt, de abban ritkán és rövid ideig szokott tartózkodni; többnyire falusi jószágaiban lakik, én pedig hivatalom miatt csak nem mindég Kolozsváratt. Ezért Tárunkon különböző lakhelyeken dolgozván, kettőnk közül az; mellyik Gálfi önéletiratához a' bévezetést írta — nem levén kezénél dolgozásakor az 1581beli említett törvény cikkelyek — Bethlen Farkas historiáját vette főkéntül, és mivel ebből tisztán úgy jön ki, hogy Báthori Zsigmond 1581ben *aprilisben* választatott atyja következőjének 3): aprilis tette Zsigmond megválasztatása hónapjának. Tárunk nem volt még egészen kinyomatva, midőn én mint nyomtatására felügyelő észre vettem: miként Zsigmond megválasztatása hónapjára nézve ellenkezés találtatik benne: bévezetésünkben aprilis, az 1581beli kolozsvári törvény cikkelyek tituláiban május említvén a' választás hónapjául. Aprilis helyébe májust iktatnom, azt az egy levelet, mellyen a' két különböző hónapnév áll, újra nyomtatnom, 's e' képpen a' hibát még a' mun-

3) *Habitis itaque mense aprili comitiis, postquam id sub deliberationem procerum venisset, Gregorius Apafi unus ex consiliariis, proveciae aetatis - - - gravissima contentione electioni pueri refragatus est - - - Nec deerant tamen, qui aucupantes gratiam Stephani Poloniae regis et Christophori vajvodae Transsylvaniae, anxie instabant, ut Sigismundus successor patri suo constitueretur. Cum itaque in diversas iretur sententias, vajvoda Christophorus conciliandorum suffragiorum causa singulatim senatores suffragia ferre jussit; cumque alii manifestis indiciis compertum haberent, pergratum id vajvodae fore si in successorem vajvodatus eligatur filius ejus Sigismundus, sua ei haud gravatim conferebant suffragia* " 's a' t. Wolfgangi de Bethlen historia de rebus transylvanicis. Edit. secund. Tom. secund. Cibinii 1782 444 — 448 l.

ka kijötte előtt mégigazítanom, hatalmamban volt; de azt szántszándékkal nem cselekedtem, 's szerkesztési elvünk következésében nem.

Régi korbeli történetadatokat közlöttünk Tárunk első kötetében; mindent eredetiek- 's jól megjegyezzük — minden tekintetben hibátlan eredetiek után, bár mi nagyon ohajtottuk is, nem közölhattünk. Kiadásában azt tettük tehát egyik elvünké, hogy azon nyomtatási vagy más féle hibákat, mellyek benne minden iparkodásunk daczára is, ne talán leendenek, a' következő második kötetben igazítsuk meg. Több és alaposabb igazításokat reméltünk így tehetni. Úgy gondoltunk, tárgyunkhoz értő buzgó hazánkfiai részre hajlatlansággal fontolván meg, melly sok bajba kerül csak egy régi historiai adatot is hibátlanul juttatni közönség elébe; nem fognak akadékoskodni Tárunk történhető hiányai miatt, hanem barátságos figyelmeztetés vagy szelid hangu bírálat utján tudtunkra adandják a' tapasztalt valóságos — de nem képzelt — hibákat, 's e' gondolattól vezéreltetve iktattuk vala előszavaink sorába (XVII. l.) ime' nyilatkozatunkat: „Ha minden fáradozásink, iparkodásink mellett is néhol hibát ejtettünk, azoknak kik megigazítandják, örömmel jelentendjük hála köszönetünket.“ Úgy gondoltunk továbbá, hogy mi magunk is napenként több több eredeti adatoknak jutandunk birtokába vagy használhatásához; mindezeknél fogva a' feltűnendő fogyatkozásokat későbbben pontosabban elősorolhatjuk és alaposabban megigazíthatjuk; 's im ez az oka annak, hogy a' fennebb emlegetett 1575-öt, és az aprilis és május közötti ellenkezőséget is a' második kötet kijöveteléig igazítatlan hagytuk.

Talán lesznek olyanok, kik ezen elvünket nem fogják helyesleni. Én részemről annak he-

lyességéről most még inkább megvagyok győződve, mint voltam ez előtt, mert practice is bizonyítva látom.

Az április és május közötti ellenkezőség észrevételekor tudniillik — elégséges adat hiánya miatt — lehetetlen vala teljes meggyőződésre jutnom: áprilisben történt-e Báthori Zsigmond választatása vagy az április után közvetlen következett májusban. Az általunk közlött 1581-beli kolozsvári törvény cikkelyek titulusában az állott ugyan, hogy a' Zsigmondot megválasztó országos gyűlés május 1 napjára hirdettetett volt ki; de már több ízben sajnoson kényteleníttem tapasztalni, miképpen magokban az eredeti törvény cikkelyekben is gyakran hibák, fogyatkozások, botlások találtak. Minekokáért, ha a' két holnapnév közötti ellenkezőségen tökéletes meggyőződés után akartam igazítást tenni, az iránt kellett előbb csálhatatlanul megbizonyosodnom, hogy amaz ország-gyűlés május elsőjénél előbb egyetlen egy nappal sem kezdődött; mert ha csak egygyel kezdődött is előbb, úgy a' kezdet áprilisben történt 's hihetőleg abban Zsigmond megválasztatása is.

A' szükséges megbizonyosodás most immár meg van. Gróf Kemény József kiadó társam Tárunk első kötetének közre bocsátása után, 16. és 17dik századbéli eredeti törvénycikkelyeket olly nagy számmal lőn szerencsés magának megszerezni, mellyeknek összesége a' — terv szerént — *Kolozsváratt köz czélra felállítandó Kemény-könyvtárnak kétségen kívül egyik fődíszé 's kincse leend.* Ezen törvény cikkelyek közül eredetileg előttem állanak azok, mellyek a' Zsigmondot választó országgyűlés által alkottattak, 's mivel ezek megerősítő praefatioja 's titulusa szerént is — valamint a' báró Bruckenthal Sámuel szebeni

könyvtárában levő eredeti törvény cikkelyekéi szerént — az 1581ben Kolozsváratt tartatott országos gyűlés május 1. napjára hirdettetett, e két rendbeli eredeti adatokból teljesen meggyőződtem: hogy Báthori Zsigmondnak vajdává, fejedelemmé választatása 1581-ben májusban történt, nem pedig aprilisben, mint Bethlen Farkas historiájában, 's utána bévezetésünkben is mondatik; minél fogva Tárunk második kötetében aprilis helyett, erős alpra támaszkodva 's tökéletes meggyőződésre jutva, fogjuk említhetni igazításul májust.

Csekélységek valának Waltherr úr eddigi jegyzetei; most következik egy, melly az olvasó figyelmét inkább megérdemli.

„Hibájoknak tulajdonítom (a' kiadóknak t. i.) azt is:“ mond a' 192. 193. lapokon, „hogy a' 9 évü Zsigmond vajda aláírása alatt Gyula Fejérvárról 1581. kisasszony-hava 18kán Forró Jánoshoz, Sigér Jánoshoz, és Rác Péterhez intézetett *levélnek czíme nem másoltatott le*; és maga a' vajda, fejedelemnek iratik a' kivonatban (164. lap); holott a' tüstént következő levélben, mellyet Báthori István lengyel király bocsáta 1584ki sz. Mihály hava végső napján a' vajdaság képviselőihez, a' gyermek vajda gondviselőihez: Kendi Sándorhoz, Kovácsóczi Farkashoz, és Zsomhori Lászlóhoz — kiket a' kiadók Erdély elnökeinek neveznek az oklevél feletti kivonatban, a' nélkül: hogy a' levél czímét tudatnék az olvasókkal — *még magát Erdély fejedelmének nevezi* (166 l.); bizonyos lévén az: hogy sem az apja Báthori Kristóf, sem a' fia Zsigmond nem nevezék magokat Erdély fejedelmeinek Báthori István életében.“

Ezen sorokban kétféle hibát tulajdonít nekünk Waltherr úr. Hibánk, úgy mond, hogy az

általa említett 1581 és 1584beli levelek czímeit nem nyomattuk ki; én pedig azt mondom: nem hiba; 's ha tetszett volna Waltherr urnak tudatni velünk, miért tartja hibának a' czím közlésének elmulasztását, én is tudatnám vele, miért nem tartom annak; így pusztá 's minden okadás nélkül oda hánytvetett hibáztatását több feleletre méltónak nem ismerem.

Hibánknak tulajdonítja továbbá, hogy az 1581ik évbéli levél kivonatában Báthori Zsigmondot fejedelemnek irtuk, 's ezt hibának azért tulajdonítja, mivel Báthori István 1584ben még Erdély fejedelmének nevezte magát, 's aztán az ő életében sem Báthori Kristóf sem Zsigmond nem nevezték magokat Erdély fejedelmeinek.

Ezen állítás békizonyítása végett két oklevelet említ: egyet 1578-belit, mellyben ime' szavak fordulnak elé: „*Nos Christophorus Báthory de Somlyó Vajvoda Transsylvaniae et Siculorum Comes*“; mást 1585-lit, mellyben imezek: „*Nos Sigismundus Bathory de Somlio Waiuoda Trassylvaniae, et Siculorum Comes.*“ 'S pecsétjén e' körül irás: „SIGISM: BATORI: VAIVODA: TRANS: ET SICUL: COM:“ 'S ennyiből áll mind az, mire támaszkodva Waltherr úr egész bátorsággal hibáztatni mere.

Báthori Zsigmond miatt történt a' hibáztatás; kihagyom tehát vitásomból Kristófot mint ide nem tartozót, 's csak Zsigmondról szóllok.

Hogy a' tárgyat egész világosságban tüntessem fel olvasóim előtt; két értekezést kelle-ne előre bocsátanom; egyiket arról: hány értelemben fordul elé Erdély történeteiben a' „vajda“ czím, 's miben különbözött Erdély 16dik század utolsó felében volt vajdáinak alkotmányos hatalomköre, régibb századokbeli vajdáinak alkotmányos hatalomkörétől? Másik értekezést er-

ről: minemü viszonyban állott Erdély positiv törvényeink szerint Báthori Kristóf és Zsigmond alatt Báthori Istvánhoz, míg ez Lengyelország királyi székén ült? 'S mikor e' még most homályban levő, és talán új, de nagy fontosságú kérdések alaposon megfejtve lennének; akkor világlanék fel egész fényben: miként nem vala hiba Zsigmondot fejedelemnek irnunk. De e' kérdések fejtegetése hosszas lenne; annakokáért itt elmellőzöm, 's rövidebb úton indulok czéloatatni énni.

Az 1581ben augustus 18ikán költ levél kivonatában Zsigmondot fejedelemnek irnunk, elsőbben azért volt hiba — állítja Waltherr úr, — mert Báthori István lengyel király 1584ben még magát Erdély fejedelmének nevezte. De ez csupa tévedésen épült ok, 's ennél fogva merőben elégtelen a' minket hibáztathatásra. Mert való ugyan az, hogy Báthori István Erdély fejedelmének nevezte magát 1584-ben, sőt annak azután is, de éppen ezen Báthori István egyszermind Báthori Zsigmondot is Erdély fejedelmének ismerte 's őtet maga is fejedelemnek nevezte mind 1584 előtt, mind azután. Állításom igazságát leveleivel bizonyítom.

Erdély 's Báthori Zsigmond fő kormányzására 's gondviselésére ő 1585ban három férfit rendelt: Kendi Sándort, Kovácsóczi Farkast és Zsombori Lászlót 4). Rendelete - Báthori Kristóf temetési pompája után - felolvastatott az országos gyűlésben 's ott előbb ellent mondásra talált, de később még is elfogadtatott. Miként történtek meg mind ezek, azt a' három nevezett férfiú következőleg írta meg Lengyelországba Báthori Istvának:

4) Wolffgangi de Bethlen historia. Tom. secund. 464 — 472. l.

Sacra Regia Majestas, Domine
Domine nobis clementissime!

Post fidelium servitiorum nostrorum in gratiam Mattis vestrae humillimam commendationem.

Az itt való dolgainkról és állapotunkról Felségednek ezt írhatjuk, hogy ez elmúlt győlésen, ki, a' mint Felségednek megirtuk volt, Virágvasárnapon celebráltatott, Sibrik György mindjárást az temetés után az te Felséged levelét az országnak a' tanács jelenlétében megadá; kit mikor ugyan ottan publice megolvastanak volna, látván azt, hogy nem mindnyájon érthették volna meg, időt vőnek benne, hogy megmagyaráztatván a' levelet, és jobban megértvén az Felséged akaratját, tudnának mit reá felelni. Ott mindjárást primo illo aspectu megtapasztalók bennük ez dologhoz való nagy kedvetlenségeket. Azután estenek azonnal nagy gondolkozásokba, és külömb külömbféle ratiokkal annyira vitettenek, hogy másod nap kifakaszták minden mérgeket. Az több tanács urakat, mi kívülünk, bé híván hozzájok arról az helyről, a' hol a' tanács összegyőlt volt, egyenlő akaratból arra mentenek, és azt végezték: hogy addig a' Felséged rendelkezésében semmit bé ne vegyenek, hanem előszer Felségedhez küldjenek, és Felségednek az ország kívánságát megjelentvén, azt contendálják, hogy Felséged ebben az ő közönséges tetszésekhöz accommodálja magát, ki ez volna: hogy te Felséged nem hármat erre a' gondviselésre, hanem egyet valakit, a' kit ők közönséges akaratból neveznének, praeficiálna. Ezt mikor így elvégezték volna, hozzánk küldének, jelentvén azt: hogy bizonyos okokból tetszett volna nékik, hogy mindjárást Felségedet atyjokfiái által megtaláltatnák,

és intvén bennönket, hogy mi is ezt acceptálnók és a' meddig Felségedtől válaszok nem jőne, addig mindenek lennének *in priori statu*, és mi is őresek lennének az Felséged *instructioj*ától, holott ők is addig sem az ő Nagysága *propositioi*hoz, sem semmi egyéb ország dolgához nem akarnának szólni, hanem mindent akkorra halasztának, a' mikor Felségedtől válaszok jőne. Erre mi szép szóval izenénk nékik és kértük őket: hogy temere ne vetnék meg az Felséged rendelését, és ne vocálnák azt *in dubium*, kit te Felséged egyszer jó okokból véghez vitt volna; az ország dolgaiba is, kik haladékot nem szenvednének, efféle akadályokat ne vetnének; gondolnák azt is meg, hogy ez *res mali exempli* volna, és semmi jót közinkbe nem hozna; annak felette tekinténék meg az szomszédságot is és az törököt, kiknek az mi egyenetlenségönkkel minden ellenünk való dologra okot és *occursum* adhatnánk. Illyenképpen izenénk nékik, de csak heába, mert ugyancsak az választ tévék: hogy ezt egyszer elvégezték, és nem tesznek semmiképpen egyebet benne. Látván keménységeket, az *furor*nak *spatium*ot akaránk adni, hogy így *tempore et mora mollirentur animi*, ac *ad sanitatem reducerentur*. Elvén azért az te Felséged követének *authoritás*ával másod napra halasztók az válasz tételt illy *colorral*: hogy az te Felséged követének még több szava volna velek. Ez alatt mind az te Felséged követe által ez fő fő népeket, mindenikét *privatim házoknál*, 's mind mi magunk a' kiket gondoltunk, hogy *turbarum istarum auctores* essent, *aggrediáltók*; *deterreáltók* őket a *proposito* és *eleikbe támasztván et turpitudinem rei, et impossibilitatem*. Tudván azért hogy Felséged az egyszer elvégzett dologtól, kire Felségednek mind *auctoritása* 's mind *tehetsége* lett

volna, semmi úton nem recedálna, annyit használtunk némelyeknél mindjárt: hogy azonnal poenitere consilii et sententiam mutare inciperent úgy annyira, hogy másod napra kelvén és az tanács elszakadván az országtól; midőn Sibrik az tanács uraktól ordine et singillatim sententias requireret: hogy approbálnák-e minden részében az Felséged rendelését, és ahhoz tartanák-e magokat? senki közölek kölemb értelemben nem találtaték; hanem mindnyájon, dissimulato in prius pudore, et compressa invidia, azt vallanák: hogy Felséged végezése ellen ők nem törekednének, hanem mindenben engednének az Felséged akaratjának. Az tanács egyenlő válasz tételt az ország is oda alá megértvén, miképpen hogy az előtt az gonosz indulatban követte vala őket, úgy ebben is mindjárt követte és hozzájuk hajla; és így az Felséged rendelése sok veszekedések és elméknek törődése után helyén marada. Ebben így vég lévén, azután az több dolgok is, mellyekért az gyűlésnek kellett volna lenni, kiváltképpen az adónak felvetése és az törvény szolgáltatásáról való deliberatio istennek kegyelmeségéből véghez viteték 's' a' t. Datum Albae Juliae 20. die aprilis anno domini 1585.

Mattis Vestrae sacrae

humillimi servitores
Alexander Kendy de Lóna
Volffgangus Kavachoczý
Ladislaus Sombori 5).

5) Következő czímű kéziratbeli protocollumból:

MM: S S.

Ex originali protocollo Stephani regis Poloniae et Sigismundi Bathori ppum Transilvaniae, a morte Christophori

Ezen levélre az 5ik szám alatt idézett protocollumban Báthori Istvánnak következő felelete találtatik:

Magnificis Praesidibus regni nostri Transilvaniae etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

Magnifici domini nobis dilecti! Salutem et nostri commendationem. Az gyűlésben hogy egy előszer nem tetszett nékik az én végezősem, nem csudálom; és vélem azt, hogy miképpen hogy az mennyi fő, annyi az értelem, azon képpen nékiek rövid értelmek miatt, némellyek irégység miatt, némellyek ambitio miatt, legkevésb ex absoluta malitia peccáltak; de utut sit, elég hogy nem sokáig perseveráltak az errorban; az mi akaratunkhoz accommodálták magokat, és mind

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Báthori pp. Transilvaniae ab anno 1583 6-a martii usque annum 1594 25-am junii inclusive.

Quod actu existit in bibliotheca emssimi s. r. e. cardinalis s. r. i. principis regni Hungariae primatis Josephi e comitibus de Battyán etc. etc.

Cum gratioso suae Eminentiae primatis indultu pro parte exllmi dni Georgii e cottbus Bánffy, magni principatus Transilvaniae gubernatoris etc. etc.

Descripta Pestini anno 1794 et 1795

per Paulum Benke m. pr.

Ezen sorok a' czimlevél első lapján állanak; másik lapjára különböző kezek által ez iratott:

Sub cura et vigilantia nostra fideliter descripta, et cum originali suo rite collata esse testamur. Pestini die 19a septembris anno 1795.

Josephus Calovino Antoniush Demién de sz. Katolna mp. bibliothecarius suae j. u. d. in rea scientiar. urste pestana juris n. p. u. et gentium prof. p. o. et nunc facult. jurid. decanus.

E' protocollum éppen az, melly a' gróf Bánffy György erdélyi kormányzó számára nagy gondossággal iratott volt le, s 848 nagy fol. lapokon 613 leveleket foglal magában, keveset kivéve mind magyar nyelven levőket.

adó, törvény dolgáról végeztenek. Hogy pedig Kegyelmetek nem cedált az ő eszelős vóltoknak, abban igen dicsérem az Kegyelmetek constantiáját; mert akár mint bolondoskodtak volna, követet választottak volna: egyéb deliberatiót ennél tölem nem vettek volna; mert én ezt láttam, most is ezent látom mind az ország 's mind az *ifju fejedelem* javára lenni; quod cum ita sit, privatorum affectus commodis publicis libenter postponimus. 's a' t. Költ Craccóban 9a maji anno 1583.

Stephanus rex m. pr.

Megmaradtak tehát elnöki hivataljokban az említett három férfiak; de igazgatások gyűlöletes volt, 's e' miatt elmozdításokat kérték mind magok mind az erdélyiek. A' kettős kérelem következtetésül Báthori István 1585-ben helyökbe Géczy Jánost nevezte ki erdélyi kormányozónak — gubernatornak, 's kinevező levelében Báthori Zsigmondot mindenütt fejedelem — princeps — nevezettel említette. „Cum autem“ imígy szóll egy helyen, „post obitum illust. principis dni. Christophori Bathori de Somlyo, vajvodae Transylvaniae et sicularum comitis etc. fratris nostri desideratissimi propter immaturam adhuc imperio aetatem illust. principis dni. Sigismundi Bathori de Somlyo etc. nepotis nostri charissimi, ad quem principatus patris paulo ante ejus mortem consentientibus omnium praedicti regni Transylvaniae ordinum suffragiis rite et legitime translatus, cum inquam tali tempore et statu cerneremus majore nobis ope enitendum esse, ne quid detrimenti regnum idoneo rectore destitutum caperet, introductis per occasionem duabus administrationis formis regi gubernarique hucusque curavimus.“

(Végzete a' 8ik számban.)